

Abdürrahim Fâiz Efendi'nin Hayatı Hakkındaki Hatalı Bilgilerin Düzeltilmesi ve Fâiz Efendi'nin Abdülbâkî Ârif Efendi'nin *Siyer-i Nebî*'sindeki Asıl Rolünün Tespiti

Öz: 17. yüzyıl Osmanlı âlim, hattat ve şairlerinden olan Abdülbâkî Ârif Efendi'nin kaleme aldığı *Siyer-i Nebî* hakkında yaptığımız araştırmalar sonucunda ulaşılan bilgiler arasında, eserin Ârif Efendi tarafından yazılmaya başlandığı fakat vefatıyla yarım kalan eserin dönemin vezir-i azamı Damat İbrahim Paşa'nın emri ile Ârif Efendi'nin damadı Abdürrahim Fâiz Efendi tarafından tamamlandığı bilgisi mevcuttur. Ayrıca Fâiz Efendi'nin Ârif Efendi'nin müsveddelerinden yararlanarak tamamlanmış olduğu bu ilk istinsah edilen nüshanın, Süleymaniye Kütüphanesi Hüseyin Paşa Koleksiyonu Numara 414'te bulunduğu da edinilen bilgiler arasındadır. Fakat eser nüshaları üzerinde yaptığımız detaylı araştırmalar sonucunda bu bilgilerin hatalı olduğu tespit edilmiş, ayrıca Fâiz Efendi'nin hayatı ile alakalı bugüne kadar yapılmış çalışmaların neredeyse hepsinin hatalı ve eksik bilgiler içerdiği ortaya çıkmıştır. Bu makale, Fâiz Efendi'nin hayatı ile ilgili bilgileri bütün tezkirelerden karşılaştırmalı olarak araştırarak onun hayatını kapsamlı bir şekilde ilim dünyasına kazandırmak ve Ârif Efendi'nin *Siyer-i Nebî*'sinin ulaşılan bütün nüshalarından elde edilen veriler ışığında, esere Fâiz Efendi'nin asıl katkısını ortaya çıkarmak amacıyla kaleme alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk İslam Edebiyatı, *Siyer*, *Siyer-i Nebî*, Abdürrahim Fâiz Efendi, Abdülbâkî Ârif Efendi.

Correction of Erroneous Facts Regarding Abdurrahim Faiz Efendi's Life and Identification of Faiz Efendi's Primary Involvement in Abdalbaki Arif Efendi's *Siyer-i Nebi*

Abstract: It is achieved after making studies about the *Siyer-i Nebi* that it was firstly started to write by Abdalbaki Arif Efendi who is a schoolmaster, calligrapher, and poet in seventeenth century, then it was completed by Abdurrahim Faiz Efendi who was groom of Arif Efendi by the order of Damat Ibrahim Pasha who was the grand vizier of the time following Arif Efendi's death. In addition, Süleymaniye Library Husrev Pasha Collection Number 414 is the location of the handwritten copy of this that Faiz Efendi used to profit from the manuscripts of Arif Efendi while authoring. Detailed examination on the manuscripts were revealed, however, this information was wrong, and it was also discovered that practically all studies on the life of Faiz Efendi had faulty and partial material. The purpose of this article is to provide a complete account of Faiz Efendi's life in the scientific community, based on a comparison of all published references, and to determine Faiz Efendi's precise contribution to *Siyer-i Nebi*, given that the entire manuscripts were produced by Arif Efendi.

Keywords: Turkish Islamic Literature, *Siyer*, *Siyer-i Nebi*, Abdurrahim Faiz Efendi, Abdalbaki Arif Efendi.

Süleyman
Nuri
YAĞCI*

Mehmet
Şamil
BAŞ**

* Arş. Gör., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Türk İslam Edebiyatı Anabilim Dalı. E-posta: suleymannuri.yagci@erdogan.edu.tr - ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1495-744X>.

** Dr. Öğr. Üyesi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Türk İslam Edebiyatı Anabilim Dalı. E-posta: mehmetşamil.bas@erdogan.edu.tr - ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3171-4909>.

Giriş*

Geçmişten günümüze aktarmış olduğu edebî ürünlerden dolayı Osmanlı dönemi klasik edebiyat sahası, Türk edebiyatı içerisinde önemli bir yere sahiptir. Bu dönemde kaleme alınmış olan ve çoğu, müstensihler tarafından çoğaltılarak günümüze ulaşan bu yazma eserlerin günümüz edebiyatına aktarılması ve uyarlanması kültürel açıdan olduğu kadar edebiyat ve dil açısından da büyük ehemmiyeti hâizdir. Müstensihler tarafından pek çok defa çoğaltılan yazma eserlerin müellif nüshasının elde edilemediği durumlarda, elde edilen nüshaların tenkitli metin yöntemiyle karşılaştırılarak müellif nüshasına en yakın metnin ortaya çıkarılması, metnin doğru anlaşılmasını sağlayacaktır. Böylece, istinsah edilen nüshalar arasındaki farklılıkların, nüshalardaki çeşitli sebeplerle okunamayan kısımların, müstensihlerin eser üzerinde ortaya koymuş olduğu tasarrufların veyahut yazım hatalarının tespiti mümkün hale gelecektir.

Bunun yanında müellif nüshasının bulunduğu fakat müellif kaydından başka, müstensihlerin ayrıca bir kayıt ve tarih düşmediği, asıl metinle neredeyse her yönüyle benzeşen birden çok nüsha arasından müellif nüshasının tespit edilebilmesi gibi bir zorluk söz konusudur. Bu durumda müellif nüshasının tespiti için nasıl bir yolun takip edileceğine dair görüşler, eserden esere farklılıklar gösterebilir. Abdülbâkî Ârif Efendi'nin ömrü vefâ etmediği için tamamlayamadığı ve zamanla dağılan müsveddeler vasıtası ile damadı Abdürrahim Fâiz Efendi'nin toparlayıp temize çekerek kitap hüviyetine kavuşturduğu *Siyer-i Nebî* de bu tür eserlerdendir.

1. Abdürrahim Fâiz Efendi'nin Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri

1.1. Doğum Yeri ve Tarihi

Abdürrahim Fâiz Efendi İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Doğum tarihi net olarak bilinmemektedir. Ancak 1685 senesinde mülazım olduğu¹ bilgisine dayanarak Fâiz Efendi'nin doğum tarihinin yaklaşık olarak 1664 senesi olduğu tahmin edilebilir. Zira Osmanlı eğitim sisteminde genellikle yirmi ila yirmi üç yaşları arasında mülazım olunmaktadır.

* Bu makale, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Şamil Baş danışmanlığında hazırlanmakta olan "Klasik Türk Edebiyatı'nda Mensur *Siyer-i Nebî*ler ve Abdülbâkî Ârif Efendi'nin *Siyer-i Nebî'si*" adlı doktora tezinden üretilmiştir.

¹ Şeyhî Mehmed Efendi, *Vekâyi'u'l-Füzalâ*, haz. Ramazan Ekinci (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2018), 4/3144.

1.2. Adı ve Mahlası

Fâiz Efendi, Esadzâde Seyyid Abdürrahim Efendi nâmıyla tanınmıştır.² Şiirlerinde; “başarılı olan, merâmına eren, üstün gelen” anlamlarına gelen “Fâiz” mahlasını kullanmıştır.³

1.3. Ailesi

1.3.1. Dedesi

Fâiz Efendi'nin dedesi Ankaravî Mehmed Esad Efendi'dir (ö. 1655). Asıl ismi Mehmed Esad bin Mehmed'dir. Payitahta Ankara'dan geldikleri için Ankaravî olarak anılmışlardır. Mehmed Esad Efendi, Karaçelebizâde Mehmed Efendi'nin dergâhında eğitimini tamamlamış, ardından çeşitli medresede müderrislik görevlerinde bulunmuştur. Son görev yeri olan Süleymaniye Medresesi'nden 1638 senesinde Halep kadılığına, 1639'da oradan Kudüs kadılığına atanmış ve bir yıl sonra bu görevden alınmıştır. Bir süre kendisine tayin edilen arpalıklarla hayatını idâme ettiren Esad Efendi 1644 senesinde Mısır kadılığına atanmış ve bir yıl sonra bu görevden de alınmıştır. 1654 senesinde Anadolu kazaskerliği görevine getirilmiş, 1655'te bu görevinden emekli edildikten sonra aynı sene vefat etmiştir.⁴

1.3.2. Babası

Fâiz Efendi'nin babası Seyyid Mehmed Ebussuûd Efendi'dir (ö. 1682). Seyyid Mehmed Ebussuûd Efendi, Ankaravî Esad Efendi'nin küçük oğludur ve soyu anne tarafından Seyyid Zeynelâbidîn Efendi'ye dayanmaktadır. Ebussuûd Efendi, Sadrazam Karaçelebizâde Mahmud Efendi'den mülazım olduktan sonra 1645'te İstanbul Ferhad Paşa Medresesi'ne atanmış ve ardından çeşitli medreselerde müderrislik görevinde bulunmuştur. 1673 senesinde son görev yeri olan Süleymaniye Medresesi DârülHadis müderrisliğinden Halep kadılığına atanmış, 1674'te bu görevden alınmıştır. Ardından 1679 senesinde Bursa kadılığına getirilmiş fakat bu görevi reddederek, Mısır kadılığını isteyince emekli edilmiştir. 1682 senesinde vefat eden Mehmed Ebussuûd Efendi Edirnekapı dışındaki Emir Buhari Zaviyesi civarında defnedilmiştir.⁵

² Şeyhî Mehmed Efendi, *Vekâyi'u'l-Füzalâ*, 4/3144.

³ Şeyhî Mehmed Efendi, *Vekâyi'u'l-Füzalâ*, 4/3146; Müstakîm-zâde Süleyman Sa'deddin Efendi, *Mecelletü'n-Nisâb (Tıpkıbasım)* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000), 335b.

⁴ Şeyhî Mehmed Efendi, *Vekâyi'u'l-Füzalâ*, 1/749-750.

⁵ Şeyhî Mehmed Efendi, *Vekâyi'u'l-Füzalâ*, 2/1234-1235.

1.3.3. Kardeşi

Fâiz Efendi'nin Seyyid Mehmed Efendi (ö. 1706) adında bir ağabeyi vardır. Mehmed Efendi 1686 senesinde mülâzım olduktan sonra 1694'te ilk görev yeri olan Çoban Çavuş Medresesi'nde göreve başlamış ve ardından birçok medresede müderris olarak görevde bulunmuştur. 1706 senesinde son görev yeri olan Fatma Sultan Medresesinde müderrislik görevine devam ederken vefat etmiştir.⁶

1.3.4. Çocukları

Fâiz Efendi'nin Seyyid Yahya Vâkıf Efendi (ö. 1737) ve Seyyid Mehmed Şeref Efendi (ö. 1747) adında iki çocuğu vardır. Yahya Vâkıf Efendi, Abdürrahim Fâiz Efendi'nin büyük oğlu olarak İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Anne tarafından dedesi Abdülbâkî Ârif Efendi ve babası Fâiz Efendi'den ta'lik yazıyı meşk etmiş, hat sanatında ustalaşmıştır. İyi bir medrese eğitimi alan Yahya Efendi, 1698 senesinde Ebezâde Abdullah Efendi'den mülâzım olmuş ve 1708'de hâric medreselerinden birisinde müderris olarak göreve başlamış, ardından çeşitli medreselerde müderrislik görevinde bulunmuştur. Babası Fâiz Efendi'nin 1724 senesinde Mısır kadılığına atanması münâsebetiyle kendisi de Kahire nakîbüleşrâflığı görevine getirilmiştir. Babasının 1725'te vefat etmesiyle Mısır kadılığını vekaleten üstlenen⁷ Yahya Efendi, bu görevin ardından İstanbul'da bir süre askerî kassamlık görevinde bulunmuş ve buradan da Halep kadılığına atanmıştır. Bu görevin ardından İstanbul'a dönmüş ve 1737 senesinde vefat ederek Eyüp Sultan'da dedesi Abdülbâkî Ârif Efendi'nin mezarının yakınlarına defnedilmiştir. Vâkıf mahlası ile şiirler yazdığı bilinen Yahya Efendi'nin henüz ulaşılammış mürettep bir divanı vardır.⁸

Abdürrahim Fâiz Efendi'nin küçük oğlu olan Seyyid Mehmed Şeref Efendi de İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Babasından meşk etmiş olduğu ta'lik hatta ustalaşmış ve iyi bir medrese eğitiminin ardından 1729 senesinde hâric medreselerinden birine müderris olarak atanmıştır. Çeşitli medreselerde görev aldıktan sonra Süleymaniye Medresesi müderrisliğine kadar yükselmiş ve bu görevi sürdürürken 1747 senesi sonlarında vefat etmiştir. Tezkirelerde örnekleri bulunan Şeref mahlaslı şiirlerinden yola çıkarak şiir ve inşada başarılı olduğu anlaşılmakta, fakat bir eser bırakıp bırakmadığı bilinmemektedir.⁹

⁶ Şeyhî Mehmed Efendi, *Vekâyi'u'l-Füzalâ*, 3/2404.

⁷ Râşid Mehmed Efendi ve Çelebizâde İsmail Âsım Efendi, *Tarih-i Râşid ve Zeyli*, haz. Abdülkadir Çakır vd. (İstanbul: Klasik Yayınları, 2013), 3/1477.

⁸ Sâlim Efendi, *Tezkiretü's-Şu'arâ*, haz. Adnan İnce (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2005), 686-688; Halit Karatay, *Hattat Divan Şairleri* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2008), 450.

⁹ Sâlim Efendi, *Tezkiretü's-Şu'arâ*, 420-422; Fatin Davud, Fatin Tezkiresi (*Hatimetü'l-Eş'âr*), haz.

1.3.5. Amcası

Fâiz Efendi'nin amcası Nakîbüleşrâf Esadzâde Seyyid Mehmed Said Efendi (d. 1618 – ö. 1686) Ankaravî Esad Efendi'nin büyük oğlu olarak 1618 senesinde dünyaya gelmiştir. Soyu anne tarafından Seyyid Zeynelâbidîn Efendi'ye dayanan Mehmed Said Efendi, Şeyhülislâm Yahya Efendi'den mülazım olduktan sonra 1646'da Karaçelebizâde Ebülfazl Mahmud Efendi medresesinde ilk müderris olarak görev yapmıştır. Çeşitli medreselerde müderrislik yaptıktan sonra 1656 senesinde son görev yeri olan Hakaniye-i Vefâ Medresesi müderrisliğinden Mekke-i Muazzama kadılığına atanmıştır. 1659 senesinde bu görevden alınıp 1661'de Mısır kadılığına atanana kadar kendisine tahsis edilen çeşitli arpalıklarla hayatına devam etmiştir. 1663 senesinde Mısır kadılığından da azledilerek tekrar kendisine çeşitli arpalıklar tahsis edilmiştir. 1668 senesinde İstanbul kadılığına atanmış, 1669'da bu görevden alınmış, 1670'te ise tekrar aynı göreve iade edilmiştir. 1671 senesinde azledildiği bu görevden sonra, 1673'te Anadolu kazaskerliğine atanmış ve 1674'te bu görevden azledilerek nakîbüleşrâflık görevine getirilmiştir. 1680 senesinde oğlu Mes'ud Efendi'nin adının karıştığı talihsiz bir olay sebebi ile nakîbüleşrâflık görevinden alınarak Bursa'ya sürülmüş, 1682'de İstanbul'a dönmesine izin verilerek kendisine tayin edilen arpalıklarla geçimini sağlamıştır. 1685 senesinde tekrar nakîbüleşrâflık makamına atanmış ve bu görevi sürdürürken 1686'da vefat etmiştir. Tezkirelerde Said mahlasıyla kaleme aldığı şiirleri bulunmaktadır.¹⁰

1.3.6. Amca Çocukları

Fâiz Efendi'nin, Esadzâde Seyyid Mes'ûd Efendi (ö. 1681), Esadzâde Seyyid Mehmed Sa'düddin Efendi (Kâşif) (d. 1665– ö. 1699), ve Esadzâde Seyyid Şeyh Mehmed Efendi (ö. 1697) adında üç amca çocuğu vardır.

Esadzâde Seyyid Mes'ûd Efendi, Fâiz Efendi'nin amcası Esadzâde Seyyid Mehmed Said Efendi'nin büyük oğlu olarak dünyaya gelmiştir. Sadrazam Kadri Efendi'den mülazım olduktan sonra hâric medreselerden birisine müderris olarak atanmış ve ardından çeşitli medreselerde müderrislik görevini sürdürmüştür. 1680 senesinde son görev yeri olan Karaçelebizâde Mahmud Efendi Medresesi müderrisliği görevinde iken “Mum Hadisesi” diye anılan talihsiz bir olaya adı karışınca görevinden alınmış, o dönemde nakîbüleşrâf olan babası Seyyid Mehmed Said Efendi de bu olay neticesinde azledilerek

Ömer Çiftçi (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2017), 265; Karatay, *Hattat Divan Şairleri*, 420.

¹⁰ Şeyhî Mehmed Efendi, *Vekâyi'u'l-Füzalâ*, 2/1317-1320; Mucîb Mustafa Efendi, *Tezkire-i Mucîb*, haz. Kudret Altun (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1997), 35.

Bursa'ya sürülmüştür. Bu hadisenin ve ardından gelişen olayların üzüntüsüne dayanamayan Mes'ûd Efendi 1681'de vefat etmiştir. Mezarı Edirnekapı dışındaki Emir Buhari Zaviyesi civarındadır. Mezar taşında Abdürrahim Fâiz Efendi'nin kayınpederi olan Abdülbâkî Ârif Efendi'nin düşürdüğü bir tarih beyti mevcuttur.¹¹

Esadzâde Seyyid Mehmed Sa'düddin Efendi ise, Mehmed Said Efendi'nin ortanca oğlu olarak 1665'te dünyaya gelmiştir. 1682 senesinde Şeyhülislâm Ali Efendi'den mülâzım olup hâric medreselerden birisine atanmış peşi sıra çeşitli medreselerde müderrislik görevlerinde bulunmuştur. 1699 senesinde son görev yeri olan Valide Sultan Medresesi'nde müderrislik görevi devam ederken vefat etmiş ve Edirnekapı dışındaki Emir Buhari Zaviyesi civarında defnedilmiştir. Kâşif mahlası ile yazmış olduğu Türkçe ve Farsça şiirlerin bir araya toplandığı mürettep divanı vardır.¹²

Esadzâde Seyyid Şeyh Mehmed Efendi de Mehmed Said Efendi'nin en küçük oğludur. Şeyhülislâm Ali Efendi'den mülâzım olduktan sonra kırk akçelik medreselerden birisine atanmıştır. 1685 senesinde Kadı Abdülhalim Medresesinde görevlendirilmesinin ardından çeşitli medreselerde müderrislik yapmıştır. Rebülâhîr 1697'de Sinan Paşa Medresesinde görevini ifâ etmekte iken vefat etmiştir. Çevresinde, iyi huylu, güzel yaratılışlı, ilim ve itikat sahibi birisi olarak tanınmıştır.¹³

1.3.7. İsim Benzerliklerinin Oluşturduğu Karmaşa ve Hocâzâde Esad Mehmed Efendi'nin Kayıp Oğlu

Tezkire-i Sâlim'de Fâiz Efendi tanıtılırken; "...Devlet-i Âliyede mansıb-ı celil-i nekâbetle ser-fîrâz olup Rumeli pâyesin ihrâz eyleyen şürefâyı ulû'l-kadrin bülendi Esadzâde es-Seyyid Mehmed Said Efendi'nin biraderleri olup anlar dahi tarik-i âliyede Bursa kazası mertebesin ihrâz ve beyne'l-akrân ma'rûf u mümtâz olan Esadzâde es-Seyyid Mehmed Ebussuûd Efendi'nin mahdum-i me'âli masumları ve dahi..."¹⁴ şeklinde geçen ifadede; Fâiz Efendi (ö. 1725) yukarıda hayatı detaylıca zikredilen amcası Esadzâde Seyyid Mehmed Said Efendi (d. 1618 – ö. 1686) ile kardeş olarak zikredilmiştir. Fâiz Efendi'nin asıl

¹¹ Şeyhî Mehmed Efendi, *Vekâyi'u'l-Füzalâ*, 2/1204-1205.

¹² Şeyhî Mehmed Efendi, *Vekâyi'u'l-Füzalâ*, 3/2126-2132; Sâlim Efendi, *Tezkiretü's-Şu'arâ*, 581-584; Karatay, *Hattat Divan Şairleri*, 243-244.

¹³ Şeyhî Mehmed Efendi, *Vekâyi'u'l-Füzalâ*, 3/2091-2092; Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, haz. Nuri Akbayar - Seyit Ali Kahraman (İstanbul: Kültür Bakanlığı ile Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1996) 3/995.

¹⁴ Sâlim Efendi, *Tezkiretü's-Şu'arâ*, 525.

kardeşi Seyyid Mehmed Efendi'nin (ö. 1706) hayatına da yukarıda değinilmiştir.

Râmiz, *Âdâb-ı Zurefâ*'sında Fâiz Efendi'den bahsederken; "...*nakîbüleşrâf Esadzâde Mehmed Said Efendi merhumun biraderleri ve anlar dahi mahrûse-i Bursa'dan ma'zûlen azîm-i civâr-ı Rabbülvedûd olan Mehmed Ebussuûd Efendi'nin dürr-i sade-i vücûdı yani mahdûm-i zi-şeref-i ma'ârif nümûnidir.*"¹⁵ ifadesiyle Fâiz Efendi'yi amcası Nakîbüleşrâf Mehmed Said Efendi ile hatalı olarak kardeş, bu iki kardeşi de Bursa kadılığında azledilen Ebussuûd Efendi'nin oğulları olarak göstermiştir.

Tuhfe-i Hattâtin'de; "*Cedleri Esad Efendi Sûfî Emir dimekle ma'rûfdur ki Sultan Murad asrında bina-yı Beyt-i Mükerrerem avdetinde nakîbüleşrâf olup (Rıdvan 1057) yevm-i Âşûresinde intikal...*"¹⁶ şeklinde verilen bilgi de hatalıdır. Zira Fâiz Efendi'nin (ö.1725) dedesi Sûfî Emir olarak anılan Seyyid Mehmed Efendi (ö. 1729)¹⁷ değil, yukarıda hayatı zikredilen Ankaravî Mehmed Esad Efendi'dir (ö. 1655).

Fatin Tezkire'sinde ise; "...*Abdurrahîm Fâiz Efendi Esadzâde müteveffâ Said Efendi'nin mahdûmu olup...*"¹⁸ şeklinde geçen bilgide, Fâiz Efendi'nin babası hatalı olarak aslında amcası olan Mehmed Said Efendi olarak gösterilmiştir.

Mehmed Süreyyâ'nın Sicill-i Osmânî adlı eserinde, Osmanlı şeyhülislâm-larından Hocazâde Esad Mehmed Efendi'nin (ö.1625) tanıtıldığı maddede; "*Oğlu Ebu Said Mehmed Efendi'dir. Diğer oğlu Ârif Mehmed Efendi'dir. Bir diğer oğlu Ebussuûd Mehmed Efendi'dir. Onun oğlu Abdürrahim Fâiz Efendi Abdülbâkî Ârif Efendi'ye damat olmuştur. Bunun oğlu Şerif Mehmed Efendi'dir. Fâiz Efendi'nin diğer oğlu, Mehmed Efendi'dir. Ebussuûd Efendi'nin bir oğlu da sudûrdan Mustafa Efendi'dir ki "Birâderzâde" denir. Diğer oğlu Seyyid Yahya Vâkıf Efendi'dir.*"¹⁹ şeklinde geçen bilgilerde Abdürrahim Fâiz Efendi, Hocazâde Esad Mehmed Efendi'nin oğlu olarak gösterilen Ebussuûd Mehmed Efendi'nin oğlu şeklinde zikredilmiş ve ardından Fâiz Efendi'nin çocuklarında ve babası Ebussuûd Efendi'nin çocuklarında zincirleme yanlışlıklar yapılmıştır. Araştırmalarımızın sonucunda ulaştığımız veriler bize; Hocazâde Esad Mehmed Efendi'nin Ebussuûd Mehmed Efendi adında bir oğlu olmadığını işaret etmiştir. Zira Sicill-i Osmânî'den başka herhangi muteber kaynaktan böyle bir bilgiye rastlanmamıştır. Bahsi geçen Ebussuûd Mehmed Efendi Sicill-

¹⁵ Râmiz, *Âdâb-ı Zurefâ*, haz. Sadık Erdem (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1994), 234-235.

¹⁶ Müstakim-zâde Süleyman Sa'deddin, *Tuhfe-i Hattâtin*, haz. İbnülemin Mahmud Kemal İnal (İstanbul: Devlet Matbaası, 1928), 675.

¹⁷ Şeyhî Mehmed Efendi, *Vekâyi'u'l-Füzalâ*, 4/3270-3271.

¹⁸ Fatin Davud, Fatin Tezkiresi (*Hatimetü'l-Eş'âr*), 376-377.

¹⁹ Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, 2/492.

i Osmânî'de ifade edildiği gibi, Hocasâde Esad Mehmed Efendi'nin oğlu değil, makalemizde hayatı ele alınan Ankaravî Esad Mehmed Efendi'nin küçük oğlu olan Ebussuûd Mehmed Efendi'dir. Ayrıca Fâiz Efendi'nin yukarıda hayatlarını zikretmiş olduğumuz Seyyid Yahya Vâkîf Efendi (ö. 1737) ve Seyyid Mehmed Şeref Efendi'den (ö. 1747) başka Sicill-i Osmânî'de geçtiği üzere Mehmet Efendi adında ve de Ebussuûd Mehmed Efendi'nin Birâderzâde Mustafa Efendi adında çocukları olduğu bilgisine başka bir kaynakta rastlanmamıştır. Yine aynı eserde Fâiz Efendi'nin oğlu olan Seyyid Yahya Vâkîf Efendi, Hoca Saadeddinzâde Vakıf Yahya Efendi şeklinde aslında dedesi olan Ebussuûd Mehmed Efendi'nin (ö. 1682) oğlu olarak zikredilmiştir.²⁰ Buradan anlaşılıyor ki; Sicill-i Osmânî'de, Ankaravî Mehmed Esad Efendi'nin soyu ile Hocasâde Esad Mehmed Efendi'nin soyu isim benzerliklerinden dolayı birbirine karıştırılmış ve bahsi geçen hatalar silsilesi ortaya çıkmıştır.

Yukarıda isimleri geçen biyografik eserlerden de faydalanılarak hazırlanmış olan Tuhfe-i Nâilî'de ise; Fâiz Efendi hatalı bir şekilde amcası olan Seyyid Mehmed Said Efendi'nin oğlu, amcasının oğlu olan Kâşif mahlaslı Mehmed Saadeddin Efendi'nin kardeşi, Sûfî Emir olarak anılan Seyyid Mehmed Esad Efendi'nin de torunu olarak anılmıştır.²¹

Son dönemlerde kaleme alınan Hattat Divan Şairleri adlı eserde de Fâiz Efendi hatalı olarak amcasının oğlu olan Kâşif mahlaslı Mehmed Saadeddin Efendi'nin kardeşi, Sûfî Emir olarak anılan Seyyid Mehmed Esad Efendi'nin de torunu olarak gösterilmiştir.²² Yine son dönem eserlerinden Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi'nde Fâiz Efendi amcası olan Seyyid Mehmed Said Efendi ile hatalı olarak kardeş olarak zikredilmiştir.²³

Ezcümle yukarıda bahsi geçen bu ve benzeri hatalardan dolayı bugüne kadar Abdürrahim Fâiz Efendi'nin hayatı hakkında yapılan çalışmaların neredeyse hepsinde bu hatalardan en az birine rastlanmaktadır. Fâiz Efendi'nin hayatını kapsamlı şekilde ortaya koymak adına, onunla ilgili bilgileri bütün tezkirelerden karşılaştırmalı olarak araştırdık ve titiz bir çalışmanın sonucunda Abdürrahim Fâiz Efendi'nin soy haritasını çıkardık. Bu haritayı çıkarırken Şeyhî Mehmet Efendi'nin Vekâyi'u'l-Füzalâ adlı eseri diğer tezkirelerin yanında ana kaynağımız olmuştur. Çünkü bu eser kişilerin hayatlarını aktarırken künyelerini de detaylı bir şekilde vermeye gayret etmiştir. Ardından kişilerin doğum

²⁰ Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, 5/1650.

²¹ Mehmet Nâil Tuman, *Tuhfe-i Nâilî (Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri)*, haz. Cemal Kurnaz - Mustafa Tatçı (Ankara: Bizim Büro Yayınları, 2001), 737.

²² Karatay, *Hattat Divan Şairleri*, 163.

²³ Sadık Erdem, "Fâiz (?-1725)", *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi* (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2004), 4/13.

ve ölüm tarihlerini de göz önünde bulundurarak bu haritadan Fâiz Efendi'nin künyelerini takip ettik ve bu vesileyle Osmanlı'nın köklü ailelerinden olan Ankaravî Mehmed Esad Efendi'nin, Esadzâdelere olarak anılan soyunu da detaylı bir şekilde ortaya koymuş olduk.

1.4. Eğitimi ve Mesleği

Abdürrahim Fâiz Efendi, Şeyhülislâm Ankaravî Mehmed Efendi'nin desteği sonucu padişah fermanı ile yüksek rütbeli kadıların çocuklarının gönderildiği medreselerde eğitimine devam etmiş ve 1685 senesinin Zilhicce ayında mülazım olmuştur. Bir süre kırk akçelik medreselerin birinde müderrislik görevinde bulunup ayrıldıktan sonra, Muharrem 1694'te ibtida-i hâric derecesi ile Sâdise-i Saray-ı İbrahim Paşa Medresesi'ne, Rebîülâhîr 1696'da hareket-i hâric derecesi ile Saniye-i Mehmed Paşa Medresesi'ne atanmıştır. Cumâdelâhîr 1699'da ibtida-i dâhil derecesi ile Defterdar Yahya Medresesi'ne, Şevval 1701'de hareket-i dâhil derecesi ile Zeyni Çelebi Medresesi'ne, Rebîülâhîr 1703'te mûsile-i Sahn derecesi ile Haydar Paşa Medresesi'ne, Rebîülâhîr 1704'te aynı derece ile Şeyhülislâm Yahya Efendi Medresesi'ne, aynı senenin Zilkâdesi'nde Sahn-ı Semaniyye Medresesi'ne atanmıştır. Receb 1705'te ibtida-i altmışlı derecesi ile Murad Paşa-yı Atîk Medresesi'ne, Şaban 1706'da hareket-i altmışlı derecesi ile Saniye-i Saray-ı Galata Medresesi'ne, aynı senenin Zilhiccesi'nde aynı derece ile Zal Paşa Medresesi'ne atanmıştır. Rebîülevvel 1708'de mûsile-i Süleymaniye derecesi ile Kara Mustafa Paşa Medresesi'ne atanmıştır. Ramazan 1711'de Manisa kadılığına atanmış, Şevval 1712'de azledilerek hayatını idâme ettirmesi için kendisine çeşitli arpalıklar tahsis edilmiştir. Rebîülevvel 1717'de Galata kadılığına atanmış, Rebîülevvel 1718'de görevden alınarak kendisine tekrar arpalık tayin edilmiştir. Şevval 1724'te son görev yeri olan Mısır kadılığına atanmıştır.²⁴

1.5. Şahsiyet Özellikleri

Tezkirelerde iyi huylu, yüksek ahlaklı, neredeyse her alanda söz söyleyebilecek kadar yüksek ilim sahibi, şiir ve nesirde maharetli, nadir bulunacak bir zat olarak zikredilen Fâiz Efendi, ta'lik hattı da kayınpederi Abdülbâkî Ârif Efendi'den meşk etmiş ve adını zamanının meşhur hattatları arasına yazdırmıştır. Ayrıca tezkirelerde usta bir satranç oyuncusu olduğu ve kurduğu oyunun seyre muhtaç olduğu bilgisi de mevcuttur.²⁵

²⁴ Şeyhî Mehmed Efendi, *Vekâyi'u'l-Füzalâ*, 4/3144-3146; Sâlim Efendi, *Tezkiretü'ş-Şu'arâ*, 525-528.

²⁵ Râmiz, *Âdâb-ı Zurefâ*, 234-235; Râşid Mehmed Efendi ve Çelebizâde İsmail Âsım Efendi,

1.6. Eserleri:

Sicill-i Osmânî²⁶ ve Nuhbetü'l-Âsâr li-Zeyli Zübdetü'l-Eş'âr tezkirelerinde Fâiz mahlası ile mürettep ve mükemmel dîvânı olduğu bilgisi vardır. Fakat bu eser henüz günümüze ulaşmamıştır. Tezkire-i Sâlim'de üç gazel²⁷, Safâyî Tezkiresi'nde beş gazel ve iki tarih mısraı²⁸, Fatin Tezkiresi'nde bir gazel²⁹, Şeyhî Mehmed Efendi'nin Vekâyi'u'l-Füzalâsı'nda yirmi dört beyit³⁰, Belîğ'in Nuhbetü'l-Âsâr li-Zeyli Zübdetü'l-Eş'âr'ında otuz dokuz beyit³¹ olmak üzere manzumelerinden örnekler bulunmaktadır.

1.7. Vefatı ve Mezarı

Abdürrahim Fâiz Efendi Mısır kadılığı görevini sürdürürken 1725 yılı Cumâdelülâ'sının yirmi beşinci günü vefat etmiştir. O dönem Mısır valisi olan Kayserili Öküz Mehmed Paşa tarafından zehirlendiği halk arasında yaygın söylentilerdendir.³² Vefatına Müstakimzâde "hatm-i zamân 1138" terkibiyle tarih düşürmüştür. Mezarı son görev yeri olan Kahire'dedir.³³

2. Fâiz Efendi'nin Abdülbâkî Ârif Efendi'nin *Siyer-i Nebî*'sindeki Asıl Rolünün Tespiti

Abdülbâkî Ârif Efendi'nin *Siyer-i Nebî*'si hakkında ulaşılmış olduğumuz bir bilgiye göre eser; Abdülbâkî Ârif Efendi tarafından yazılmaya başlanmış, fakat vefatıyla yarım kalan eseri damadı Abdürrahim Fâiz Efendi toparlayıp tamamlamıştır.³⁴ Bu bilginin asıl kaynağı ise Sâlim'in Tezkiretü'ş-Şu'ara adlı eseridir ve *Siyer-i Nebî*'nin Fâiz Efendi tarafından tamamlanmış bir eser olduğu bilgisini aktaran tek tezkire de budur. Hatta Sâlim'in iddiasına göre Fâiz Efendi

Tarih-i Râşid ve Zeyli, 3/1477.

²⁶ Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, 1/137.

²⁷ Sâlim Efendi, *Tezkiretü'ş-Şu'arâ*, 528-530.

²⁸ Mustafa Safâyî Efendi, *Tezkire-i Safâyî*, haz. Pervin Çapan (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2005), 490-493.

²⁹ Fatin Davud, Fatin Tezkiresi (*Hatimetü'l-Eş'âr*), 376-377.

³⁰ Şeyhî Mehmed Efendi, *Vekâyi'u'l-Füzalâ*, 4/3144-3149.

³¹ İsmail Belîğ, *Nuhbetü'l-Âsâr Li-Zeyli Zübdetü'l-Eş'âr*, haz. Abdülkerim Abdülkadiroğlu (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1999), 293-296.

³² Râmiz, *Âdâb-ı Zurefâ*, 234-235.

³³ Tuman, *Tuhfe-i Nâilî (Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri)*, 737.

³⁴ Mustafa İsmet Uzun, "Abdülbâkî Ârif Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/196.

yarım kalan eseri o derece ustalıklı tamamlamıştır ki, eserde en ufak bir üslup ve ahenk bozukluğu dahi söz konusu olmamıştır.³⁵ Fakat *Siyer-i Nebî*'nin müstensih kaydını okuduktan sonra bizde oluşan intibâya göre Abdülbâkî Ârif Efendi, *Siyer-i* yazmaya başlamış fakat ömrü yetmediği için bitirememiş, belli bir zaman sonra dağılan evrak ve müsveddelere rastlayan dönemin vezir-i azamı Damat İbrahim Paşa, Ârif Efendi'nin damadı ve aynı zamanda öğrencisi Fâiz Efendi'yi çağırıp bu dağınık haldeki evrak müsveddelerini toparlayarak iki kapak arasına almasını emretmiştir. Fâiz Efendi de bu isteği yerine getirmiş ve *Siyer-i Nebî* teşekkül etmiştir.

Elimizdeki *Siyer-i Nebî* nüshalarının hepsi, Hz. Peygamber'in hayatını, peygamber oluşunun dördüncü senesine kadar ele almaları yönüyle yarım kalmış eserlerdir. Eğer iddia edildiği gibi Fâiz Efendi bu eseri tamamlamış olsaydı, eser Hz. Peygamber'in peygamberliğinin dördüncü senesinde kesilmez, vefatına kadar devam edilerek tamamlanmış olurdu. Burada araştırmacıları hataya düşürebilecek bir konu da *Siyer-i Nebî* hakkında bütün kütüphane kayıtlarında; "Hz. Peygamber'in doğumundan vefatına kadar hayatını anlatan bir eserdir" açıklamasının bulunmasıdır. Ârif Efendi'nin eseri yarım bırakarak vefat ettiği bilgisi ile kütüphane kayıtlarına ve nüshanın sadece ferağ kaydına bakan bir araştırmacı yarım kalan eseri Fâiz Efendi'nin, Hz. Peygamber'in vefatına kadar tamamladığını ileri sürmek gibi bir hataya düşebilir. Halbuki yaptığımız araştırmalar göstermiştir ki; Fâiz Efendi kayınpederinin başladığı ve Hz. Peygamber'in hayatını peygamberliğinin dördüncü senesine kadar yazabildiği eserin dağılmış olan evrak ve müsveddelerini temize geçirmiş ve iki kapak arasına alarak kitap haline getirmiştir. Bu durumda *Siyer-i Nebî* hakkında bir tamamlamadan söz edilemeyeceği açıktır. Ayrıca eserin istinsah kaydında Fâiz Efendi; kayınpederi Ârif Efendi'nin tam da ruh konusunu ele alırken vefat ettiğini özellikle belirtmiştir. Fâiz Efendi'nin kayınpederinin dağılmış siyer evraklarını toplayarak temize çekmiş olduğu ve kendisinin tamamladığı iddia edilen *Siyer-i Nebî* de ruh bahsinde kesilmiştir. Bu durum tekrar göstermektedir ki Fâiz Efendi'nin kayınpederi Ârif Efendi'nin yarım kalmış ve evrakları dağılmış siyerini toparlayıp temize çekmekten başka bir rolü olmamıştır. Sâlim'in, tezkiresinde övgüyle bahsettiği üslup ve ahenk noktasındaki kusursuzluğun sebebi de esere bir başka kalemin çok fazla müdahale etmiş olmamasından kaynaklanmış olacaktır.

Ayrıca Tezkire-i Sâlim'de Fâiz Efendi'nin, amcası Esadzâde Seyyid Mehmed Said Efendi ile kardeş gösterilmesi gibi bir hata, Fâiz Efendi'nin Mısır kadılığından hiç bahsetmemek gibi bir eksik bulunması ve *Siyer-i Nebî*'yi, Fâiz Efendi'nin tamamladığı bilgisine sadece bu tezkirede rastlanması, bu bilgide de bir hata yahut eksiklik olabileceğine işaret eder. Zaten Sâlim, tezkiresinde

³⁵ Sâlim Efendi, *Tezkiretü's-Şu'arâ*, 526.

mezkur eseri, Fâiz Efendi'nin tamamladığına dair bilgileri verdiği kısımda; “*siyer-i sûtüde eser nâ-tamâm ve dest-i tetâvül-i rüzgârdan müsveddesinin evrâkı perîşân u bî-nizâm belki miyâne-i eczâdan bâzı varak-pâreler zâyî olup*” ve “*hezâr ihtimâm eylese yek-laht ve yek-edâdır deyü azm-i sahîh ile cezm edeceği mâlâ-keîâmıdır*”³⁶ ifadeleri ile bilgi içerisine ihtimalleri dâhil ederek bizim de bu konuda ihtimaller geliştirmemize vesile olmuştur. Bizim görüşümüze göre Fâiz Efendi yarım kalmış bu eserin müellifi değil, dağınık ve perişan halde olan müsveddelerinin toparlayıcısı ve ilk müstensihidir.

Fâiz Efendi'nin kaleme almış olduğu bu tebyiz edilmiş ilk eserin Süleymaniye Kütüphanesi Hüsrev Paşa 414 numarada kayıtlı olduğu bilgisi³⁷ de hatalı bir bilgidir. Zira bu mezkûr nüsha *Siyer-i Nebî*'nin daha sonra istinsah edilmiş nüshalarındandır. Eserin derkenar kaydında bulunan nüsha farklılıklarını gösteren bilgi notlarının aynı şekilde birçok nüshada bulunması bunun en büyük göstergelerindendir. Buradaki bilgi hatasının kaynağının daha önce bahsi geçen, eserin müellifinin Fâiz Efendi olarak kabul edilmesi ile ilgili hatalı bilgiden kaynaklandığı düşünölmektedir. Zira Hüsrev Paşa 414 nüshası derkenarında çokça notlar ve bir sözlük çalışması barındırmaktadır. Sonunda ise Fâiz Efendi'nin ferağ kaydı bulunmaktadır. İlk bakışta Fâiz Efendi'ye ait nüsha olmaya çok yakın ve layık görölen bu nüshanın diğer nüshalarla karşılaştırıldığında aslında herhangi bir müstensih nüshası olduğu anlaşılmaktadır. Eserin en büyük problemlerinden birisi budur. Ulaşılan on yedi nüshanın altı tanesi Fâiz Efendi'nin kaleme almış olduğu müstensih kayıtdan başka herhangi bir farklı ferağ kaydı ve tarih belirtilmeden çoğaltılmıştır. Bu nüshalardan sadece birisine ulaşan bir araştırmacı Fâiz Efendi'nin tebyiz etmiş olduğu esere ulaştığını pek tabiidir ki düşünebilir. Hüsrev Paşa 414 numarada kayıtlı nüshanın Fâiz Efendi'nin kaleme almış olduğu nüsha olduğunun hatalı bir şekilde kabul edilmesinin sebebinin de diğer nüshalarla karşılaştırılmaması ve eserin detaylı bir şekilde incelenmemesi olduğu düşünölebilir. Dolayısıyla yukarıda bahsi geçen ve ferağ kayıtlarına kadar neredeyse birbirinin aynısı olan altı nüshadan sadece birisine rastlayan bir araştırmacının elindeki eserin ferağ kaydına bakarak, Fâiz Efendi'nin kaleme almış olduğu nüshaya ulaştığını iddia etmesi doğru olmayacak ve gerçeği yansıtmayacaktır.

Müellifin el yazısına da ulaşamayan, böylesi bir nüshanın aslını tespit edebilmek için öncelikle bütün nüshalara ulaşmak ve bu nüshaların ferağ kayıtlarına kadar birebir aynı olanlarını tespit etmek icap etmektedir. Ardından herhangi farklı müstensih kaydı ve istinsah tarihi bulundurmayan bu nüshaların karşılaştırılması, nüsha farklılıklarının tespit edilmesi, nüsha

³⁶ Sâlim Efendi, *Tezkiretü's-Şu'arâ*, 526.

³⁷ Uzun, “Abdülbâkî Ârif Efendi”, 1/198.

farklılıkları aynı olan eserlerin gruplandırılarak ayrılması gerekmektedir. Bu karşılaştırma eserin metninde yapıldığı gibi derkenarlarında da yapılmalıdır. Geriye kalan nüshalar içerisinde müellif nüshası olmaya en uygun olan eser, dönemin yazı tarzı, kâğıdın ve yazının kalitesi, sunulacak mercîye uygun olup olmadığı gibi yorumlar yapılarak tespit edilebilir. Bu sonuç müellif nüshasına en yakın eseri yorumlama yöntemi ile tahmin etme işi olmuş olur. Tespit edilen eserin kesin olarak müellife ait olduğu ise ancak müellifin kendisinin şahitliği ile ispat edilebilir.

3. Ulaşılan ve Üzerinde İncelemeler Yapılan *Siyer-i Nebî* Nüshaları

	Demirbaş Kaydı	Müstensihi	Bulunduğu Yer
1	IUNEK Türkçe Yazma, no: NEKTY01472	Fâiz Efendi'nin kaydından başka herhangi bir kayıt ve tarih bulunmuyor.	İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi
2	Hüsrev Paşa Ktp. No. 414	Fâiz Efendi'nin kaydından başka herhangi bir kayıt ve tarih bulunmuyor.	Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi
3	Nuruosmânîye Ktp. No. 3337	Hasan b. Abdullah	Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi
4	dn: Râşid Efendi 982	Herhangi bir müstensih ve tarih kaydı yok.	Kayseri Raşit Efendi Eski Eserler Kütüphanesi
5	Hamidiye (Murad Molla Ktp.) No. 954	Fâiz Efendi'nin kaydından başka herhangi bir kayıt ve tarih bulunmuyor.	Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi
6	Hamidiye (Murad Molla Ktp.) No. 955	Herhangi bir müstensih ve tarih kaydı yok.	Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi
7	H. 1250 <i>Siyer-i Nebî</i>	Herhangi bir müstensih ve tarih kaydı yok.	Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları
8	Nuruosmânîye Ktp. No. 3310	Son sayfaları kopuk.	Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi

9	Nuruosmâniye Ktp. No. 3336	Fâiz Efendi'nin kaydından başka herhangi bir kayıt ve tarih bulunmuyor.	Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi
10	Hâlet Efendi No. 733	Herhangi bir müstensih ve tarih kaydı yok.	Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi
11	Atif Efendi Ktp. No. 1760/1	Şeyh Şerif (Arîf Şerîf Efendi)	Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi
12	Hacı Mahmud Efendi No. 4400	Sayfaları kopmuş, eksik nüsha.	Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi
13	dn: 45 Hk 5083	Fâiz Efendi'nin kaydından başka herhangi bir kayıt ve tarih bulunmuyor.	Manisa İl Halk Kütüphanesi
14	dn: 34 Ae Şeriyeye 717	Herhangi bir müstensih ve tarih kaydı yok.	İstanbul Millet Kütüphanesi
15	dn: T. 1673	Fâiz Efendi'nin kaydından başka herhangi bir kayıt ve tarih bulunmuyor.	İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi
16	dn: 903/2 Siyer-i Nebvî	Akkirmâni Mehmed Efendi	Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları
17	R. 1351 <i>Siyer-i Nebî</i>	Herhangi bir müstensih ve tarih kaydı yok.	Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları

Tablo 1: Tespit Edilen *Siyer-i Nebî* Nüshaları

Sonuç

Abdürrahim Fâiz Efendi'nin hayatı hakkında yapılan araştırmalar ve kaynak taramaları; özellikle geçmişte yaşamış kimselerin biyografilerini ele alan ve güvenilir kaynaklar olarak araştırmacılar tarafından sıklıkla başvurulan tezkirelerde birçok hatanın olabileceğini gözler önüne sermiştir. Bu tür yaşam

öyküsü araştırmalarında bir kaynağa bağlı kalmanın yahut daha önce yapılmış çalışmalardan faydalanarak bir kimse hakkında yaşam öyküsü oluşturmanın, araştırmacıları hataya sevk edebileceği görülmüştür. Araştırmacıların yaşam öyküsü oluştururken elden geldiği ölçüde ilk kaynaklara ulaşmasının, bir kaynağa bağlı kalmayarak bütün kaynaklarda tarama ve karşılaştırma yapmasının, bu tarama ve karşılaştırma çalışmalarından sonra hayatı ortaya konulacak kişinin soy bağlantıları da esas alınarak belli bir silsile ile yaşam öyküsünün oluşturulmasının önemi bu çalışmayla bir kez daha ortaya çıkmıştır.

Ârif Efendi'nin *Siyer*'inin ulaşabildiğimiz nüshaları üzerinde yaptığımız detaylı araştırmalar sonucunda ulaştığımız bilgiler ışığında; *Siyer-i Nebî*'de Fâiz Efendi'nin tebyiz ettiği nüshanın tespit yöntemi şu şekilde olmuştur: Toplam ulaşılan on yedi siyer nüshası incelenmiş bunlardan sadece altı tanesinin Fâiz Efendi'nin müstensih kaydından başka herhangi bir müstensih yahut tarih kaydı barındırmadığı tespit edilmiştir. Üç nüshada ise, Fâiz Efendi'nin kendi kaydı olsa bile ayrıca müstensih kaydı bulunmakta, geriye kalan sekiz nüshada ise herhangi bir müstensih ve tarih kaydına rastlanmamaktır. Fâiz Efendi'nin el yazısına ulaşamadığından dolayı altı nüsha içerisinde hangisinin Fâiz Efendi'nin asıl nüshası olduğunu belirlemek için karşılaştırma, tahlil ve tahmin metodu kullanılmıştır. Altı nüshanın karşılaştırılması sonucunda, derkenarlarında birden fazla nüsha farklılığı belirten dört nüshanın başka nüshalardan bakılarak yazıldığı anlaşılmış ve bunların ilk kaleme alınan nüsha olamayacaklarına kanaat getirilmiştir. Elde kalan İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Bölümü NEKTY01472 ve Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Nuruosmânîye Ktp. No. 3336 numarada kayıtlı nüshalar ise herhangi bir derkenar barındırmayan temiz nüshalardır. Buradan *Siyer-i Nebî*'nin derkenarlarının müstensihler tarafından eklendiğini, yani Ârif Efendi'nin müsveddelerinde derkenar bulunmadığına kanaat getirilmiştir. Zira derkenar kayıtları da nüshadan nüshaya farklılıklar göstermektedir.

Bazı nüshaların derkenarlarında sözlük çalışması verilirken bazılarında ise bilgi parçacıkları ve nüsha farklılıkları verilmiştir. Derkenarda verilen bilgi parçacıkları da gerek içerik ve gerek sayı olarak nüshalara göre farklılıklar göstermektedir. Elimizde kalan iki derkenarsız nüshanın birisi cildi, tezhibi, yazı stili ve muntazam işçiliği ile vezir-i azama sunulacak kalitede iken diğeri daha özensiz bir çalışmanın ürünüdür. Biz buradan yola çıkarak; vezir-i azamın isteği doğrultusunda kaleme alınan ve Ârif Efendi'nin müsveddelerinden yararlanılarak, Fâiz Efendi tarafından aynen temize çekilen bu eserin İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Bölümü NEKTY01472 numarada kayıtlı nüsha olduğuna kanaat getirdik. Ayrıca bu nüshanın temellük kaydındaki Nâşid İbrahim Paşa'nın babası Râtib Ahmed Paşa da III. Ahmed'in bir diğer kızı ile evlenerek saraya damat olmuştur. Yani dağınık haldeki eseri toparlaması ve tebyiz için Fâiz Efendi'ye emir veren vezir-i azam Damat İbrahim Paşa, bahse konu olan nüshanın temellük kaydında ismi

geçen Nâşid İbrahim Paşa'nın eniştesidir. Fâiz Efendi tarafından toparlanarak tebyiz edildikten sonra Damat İbrahim Paşa'ya sunulan eser, o zamanlarda saray damatlarından olan Râtib Efendi'ye, ondan da oğlu Nâşid Efendi'ye aktarılmış olmalıdır. Bu durum, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Bölümünde NEKTY01472 demirbaş numarasıyla kayıtlı olan nüshanın vezir-i azam Damat İbrahim Paşa'nın emri ile Fâiz Efendi'nin kaleme aldığı ve 1718 senesinin Recep ayında tamamlamış olduğu ilk nüsha olduğu tezimizi kuvvetlendirmektedir.

Kaynakça

- Ârif Efendi, Abdülbâkî. *Siyer-i Abdülbâkî*. İstanbul Üniversitesi Ktp., IUNEK Türkçe Yazma, no: NEKTY01472.
- Ârif Efendi, Abdülbâkî. *Siyer-i Ârif Efendi*. İstanbul Millet Ktp., no: 34 Ae Şerhiye 717.
- Ârif Efendi, Abdülbâkî. *Siyer-i Ârif Efendi*. İstanbul Üniversitesi Ktp., IUNEK Türkçe Yazma, no: NEKTY01673.
- Ârif Efendi, Abdülbâkî. *Siyer-i Ârif Efendi*. Manisa İl Halk Ktp., no: 45 Hk 5083.
- Ârif Efendi, Abdülbâkî. *Siyer-i Ârif Efendi*. Süleymaniye Yazma Eserler Ktp., Nuruosmâniye, no. 3336.
- Ârif Efendi, Abdülbâkî. *Siyer-i Ârif Efendi*. Süleymaniye Yazma Eserler Ktp., Nuruosmâniye, no. 3310.
- Ârif Efendi, Abdülbâkî. *Siyer-i Nebvî*. Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları Ktp., Emanet Hazinesi. no: 903/2.
- Ârif Efendi, Abdülbâkî. *Siyer-i Nebî*. Kayseri Raşit Efendi Eski Eserler Ktp., no: Râşid Efendi 982.
- Ârif Efendi, Abdülbâkî. *Siyer-i Nebî*. Süleymaniye Yazma Eserler Ktp., Nuruosmâniye, no. 3337.
- Ârif Efendi, Abdülbâkî. *Siyer-i Nebî*. Süleymaniye Yazma Eserler Ktp., Hamidiye (Murad Molla), no. 954.
- Ârif Efendi, Abdülbâkî. *Siyer-i Nebî*. Süleymaniye Yazma Eserler Ktp., Hamidiye (Murad Molla), no. 955.
- Ârif Efendi, Abdülbâkî. *Siyer-i Nebî*. Süleymaniye Yazma Eserler Ktp., Hâlet Efendi No. 733, no. 733.
- Ârif Efendi, Abdülbâkî. *Siyer-i Nebî*. Süleymaniye Yazma Eserler Ktp., Atif Efendi, no. 1760/1.
- Ârif Efendi, Abdülbâkî. *Siyer-i Nebî*. Süleymaniye Yazma Eserler Ktp., Hacı Mahmud Efendi, no. 4400.
- Ârif Efendi, Abdülbâkî. *Siyer-i Nebî*. Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları Ktp., no: H. 1250.
- Ârif Efendi, Abdülbâkî. *Siyer-i Şerîf*. Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları Ktp., no: R. 1351.

- Ârif Efendi, Abdülbâkî. *Siyer-i Şerif-i Abdülbâkî Ârif Efendi*. Süleymaniye Yazma Eserler Ktp., Hüsrev Paşa, no. 414.
- Beliğ, İsmail. *Nuhbetü'l-Âsâr Li-Zeyli Zübdetü'l-Eş'âr*. haz. Abdülkerim Abdülkadiroğlu. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2. Basım, 1999.
- Davud, Fatin. Fatin Tezkiresi (*Hatimetü'l-Eş'âr*). haz. Ömer Çiftçi. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2017.
- Karatay, Halit. *Hattat Divan Şairleri*. Ankara: Akçağ Yayınları, 1. Basım, 2008.
- Mehmed Efendi, Râşid ve İsmail Âsım Efendi, Çelebizâde. *Tarih-i Râşid ve Zeyli*. haz. Abdülkadir Çakır vd. 3 Cilt. İstanbul: Klasik Yayınları, 1. Basım, 2013.
- Mehmed Efendi, Şeyhî. *Vekâyi'u'l-Füzalâ*. haz. Ramazan Ekinci. 4 Cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1. Basım, 2018.
- Mucîb Mustafa Efendi. *Tezkire-i Mucîb*. haz. Kudret Altun. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1997.
- Râmiz. *Âdâb-ı Zürefâ*. haz. Sadık Erdem. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1994.
- Sadık Erdem. "Fâiz (?-1725)". *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*. 4/13. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2004.
- Safâyî Efendi, Mustafa. *Tezkire-i Safâyî*. haz. Pervin Çapan. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1. Baskı, 2005.
- Sâlim Efendi. *Tezkiretü'ş-Şu'arâ*. haz. Adnan İnce. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1. Basım, 2005.
- Süleyman Sa'deddin Efendi, Müstakîm-zâde. *Mecelletü'n-Nisâb (Tıpkıbasım)*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000.
- Süleyman Sa'deddin Efendi, Müstakîm-zâde. *Tuhfe-i Hattâtîn*. haz. İbnülemin Mahmud Kemal İnal. İstanbul: Devlet Matbaası, 1928.
- Süreyyâ, Mehmed. *Sicill-i Osmânî*. haz. Nuri Akbayar - Seyit Ali Kahraman. 6 Cilt. İstanbul: Kültür Bakanlığı ile Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1996.
- Tuman, Mehmet Nâil. *Tuhfe-i Nâilî (Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri)*. haz. Cemal Kurnaz - Mustafa Tatçı. Ankara: Bizim Büro Yayınları, 2001.
- Uzun, Mustafa İsmet. "Abdülbâkî Ârif Efendi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/196. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.

